

LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJA
ISTORIJOS INSTITUTAS
LIETUVOS TSR ISTORIJOS PROBLEMINĖ MOKSLINĖ TARYBA

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1983 METAI

VILNIUS „MOKSLAS“ 1984

INSTITUTE OF HISTORY
OF THE ACADEMY OF SCIENCES OF THE LITHUANIAN SSR
THE SCIENTIFIC PROBLEM BOARD
OF THE HISTORY OF THE LITHUANIAN SSR

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1983

VILNIUS

1984

INSTITUT FÜR GESCHICHTE
DER AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN DER LITAUISCHEN SSR
PROBLEMISCHER-WISSENSCHAFTLICHER RAT
FÜR GESCHICHTSFORSCHUNG DER LITAUISCHEN SSR

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1983

VILNIUS

1984

АКАДЕМИЯ НАУК ЛИТОВСКОЙ ССР
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ
НАУЧНЫЙ СОВЕТ ПО ПРОБЛЕМАМ ИСТОРИИ
ЛИТОВСКОЙ ССР

ЕЖЕГОДНИК
ИСТОРИИ
ЛИТВЫ
ГОД 1983

ВИЛЬНЮС «МОКСЛАС» 1984

63.3(2L)
Li237

Redakcinė kolegija:

Bronius VAITKEVICIUS (vyr. redaktorius), Alfonsas EIDINTAS, Mečislavas JUCAS, Vytautas MERKYS, Vacys MILIUS, Leonas MULEVICIUS, Rita STRAZDUNAITE (sekretorė), Tamara TARŠILOVA, Adolfas TAUTAVICIUS, Irena VALIKONYTE, Regina ŽEPKAITE (vyr. redaktoriaus pavaduotoja)

Išleista LTSR MA Istorijos instituto užsakymu

L 0505040000—129 ž-84
M854(08)—84

© LTSR MA Istorijos institutas, 1984

MOKSLINIO GYVENIMO KRONIKA

SVARBIAUSI 1982 m. ISTORIJOS INSTITUTO MOKSLINĖS IR MOKSLINĖS ORGANIZACINĖS VEIKLOS REZULTATAI

Mokslinių tyrimų kryptis—Lietuvių liaudies istorinės raidos dėsningumai. 1982 m. Istorijos institutas nagrinėjo 2 problemas ir iš jų tyrinėjo 20 temų, baigė 10 ir parengė 164,5 a. l. rankraščių.

Problemos „Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos, socializmo ir komunizmo kūrimo TSRS istorija“ ištirtinotos 6 temos.

1. „Tarybinių tautų dvasinio gyvenimo internacionalizavimas išsivysčiusio socializmo sąlygomis“ (10 a. l., temos vadovai—LTSR MA narys koresp. B. Vaitkevičius, ist. m. k. H. Šadžius). Atskleisti tarybinės liaudies, kaip naujos žmonių istorinės bendrijos, formavimosi dėsningumai, nušviesti svarbiausi dvasinės kultūros internacionalizavimo procesai, apibendrinta TSRS bei atskirų tarybinių tautų patirtis. Vadovaujantis leninine nacionalinio klausimo teorija, aptartas nacionalinių kultūrų sąveikos, jų savitarpio įtakos pobūdis bei turinys, apibendrinti ryškiausi tarybinės dvasinės kultūros bruožai.

2. „Nacionaliniai santykiai Lietuvos TSR istoriografijoje“ (1,5 a. l., temos vadovas—ist. m. dr. V. Serstobitovas). Tai sąjunginio leidinio skyrius. Jame, remiantis nacionalinių santykių raidos TSR Sąjungoje istoriografijos analize, nustatytos pagrindinės šios problemos tyrinėjimo kryptys respublikoje, atskleistos svarbiausios koncepcijos, apibendrinti tyrinėjimai, įskelti tolesnio nagrinėjimo uždaviniai.

3. „LTSR MA akad. J. Ziugždos darbai. T. I—II“ (40 a. l., temos vadovai—LTSR MA narys koresp. B. Vaitkevičius, ist. m. k. H. Šadžius). Parengtas spaudai akad. J. Ziugždos mokslinis palikimas: svarbiausi jo moksliniai darbai feodalizmo, kapitalizmo istorijos ir socializmo kūrimo Lietuvoje klausimais; įtraukti revoliucinio judėjimo XIX a. pab.—XX a. pr., Tarybų valdžios kūrimo 1918—1919 m., TSRS tautų paramos Lietuvai 1939—1941 m. tyrinėjimų rezultatai, išvados apie J. Ziugždos mokslinę, pedagoginę ir visuomeninę veiklą. Parengti komentarai ir rodyklės.

4. „Lietuvos TSR Mokslų Akademija 1941—1962 m.“ (15 a. l., temos vadovas—prof. dr. M. Jučas). Ištirta Chemijos ir cheminės technologijos, Botanikos ir dalies Geologijos ir geografijos (geografijos mokslai) institutų istorija: jų įkūrimas, materialinės bazės sudarymas, kadrų komplektavimas ir moksliniai rengimas, nušviesta institutų struktūra, mokslinių tyrimų planavimas. Apibendrinti mokslinių tyrimų rezultatai, jų diegimas į gamybą ir skelbimas spaudoje.

5. „Lietuvių tarybinio teatro meninė žanrinė įvairovė“ (10 a. l., temos vadovas—menot. m. k. A. Vengris). Ištirta teatro meno rūšių (dramos, vaikų, lėlių teatro) specifika, atskleisti jų žanrų ypatumai. Remiantis turtinga istorine medžiaga, nušviestas įvairių žanrų struktūrų įvaidymas kaip neatskiriama tarybinės teatrinės kultūros plėtotės dalis. Apibūdintas repertuaras, atskleisti jo idėjiniai estetiniai principai bei dramos kūriniių meninis įprasminimas. Apibendrinta žymių režisierių, aktorių ir scenografų kūryba.

6. „Lietuvos istorijos metraštis, 1982 metai“ (15 a. l., temos vadovas—LTSR MA narys koresp. B. Vaitkevičius). Leidinys skirtas Tarybų valstybės 60-mečiui. Jame apibendrinti naujausių tyrimų rezultatai.

Problemos „Kąpitalistinės ir ikikąpitalistinių socialinių-ekonominių formacijų istorija“ ištirtos 4 temos:

1. „Pirmąją bendruomeninę santvarką Lietuvoje“ (30 a. l., temos vadovas — ist. m. dr. R. Rimantienė). Remiantis naujausių archeologinių tyrinėjimų duomenimis, apibendrinus IX—III tūkstantm. pr. m. e. Lietuvos gyventojų materialinę ir dvasinę kultūrą, nušviestas pirmąją bendruomeninės santvarkos kūrimasis ir raida. Ištirtas baltų genčių formavimasis, atskleisti sudėtingi III tūkstantm. pr. m. e. etnokultūriniai procesai. Aptarta piliakalnių-įtvirtintų gyvenviečių kilmė, jų reikšmė socialinei-ekonominėi krašto raidai. Padaryta naujų išvadų apie baltų etnogenezę.

2. „Socialinė-ekonominė fašizmo politika Lietuvoje“ (15 a. l., temos vadovas — ist. m. k. S. Noreikienė). Ištirti tautininkų vyriausybės mėginimai įvesti korporatyvinę sistemą ir išplėsti savo įtaką įvairiems socialiniams sluoksniams, pirmiausia remiant miesto stambesnę buržuaziją ir stambiuosius žemvaldžius. Plačiai nušviestas tautininkų režimas, fašistinių metodų panaudojimas revoliuciniam judėjimui slopinti. Demaskuojama tautininkų įvesto fašistinio režimo socialinė-ekonominė politika, parodomos pastangos stiprinti savo socialinę bazę mieste ir kaime, remti kaimo nacionalinę buržuaziją, stiprinti valstybinį monopolistinį kapitalizmą.

3. „Lietuvos valstiečių materialinė kultūra, IV dalis, Verslai“ (1,5 a. l., temos vadovas — ist. m. k. V. Morkūnas). Parengta tyrimų propektas ir programa, kuri apima valstiečių verslų (gyvulininkystės, žvejybos, medžio apdirbimo, audimo, mezgimo, transporto priemonių ir pakinktų) raidą XIX—XX a. Lietuvoje.

4. „Lietuvos TSR kultūros paminklų sąvadas“ (20 a. l., temos vadovas — prof. dr. M. Jučas, grupių vadovai — ist. m. kandidatai V. Urbanavičius, A. Tyla ir J. Stančius). Apibendrinta maždaug 160 archeologijos paminklų (Akmenės, Biržų, Kupiškio, Mažeikių, Panevėžio raj.) medžiaga. Ištirti Žemaitijos (Jurbarko, Kelmės, Plungės, Raseinių, Skuodo, Silalės, Silutės, Tauragės, Telšių raj.) istorijos paminklai. Parengti 143 paminklų aprašai, 36 objektų brėžiniai. Be to, parengti Vilniaus miesto 62 istorijos paminklų aprašai, 103 brėžiniai ir padarytos 89 fonotruauros. Medžiaga bus įtraukta į IV, o Vilniaus m. paminklų aprašai — į I Sąvado tomus.

Atlikta ūkiskaitinių darbų statybų teritorijose: buvo tyrinėjami 7 archeologijos objektai, baigti kasinėti 4 paminklai.

Toliau tyrinėjamos kompleksinės problemos „Brandaus socializmo raidos dėsningumai“ (vadovas — LTSR MA narys koresp. B. Vaitkevičius) ir „Lietuvių etnogenezė“ (vadovas — LTSR MA narė koresp. R. Kulikauskienė). Instituto mokslininkai tęsė kompleksinės programos „Įstatymleidybos raida ir tobulinimas, remiantis TSRS Konstitucija“ skyrių „TSRS Konstitucija ir tarybinės visuomenės politinės sistemos raida“ (vadovas — ist. m. dr. A. Atamukas) tyrinėjimus. Probleminė taryba „Lietuvos TSR istorija“ (pirmininkas — LTSR MA narys koresp. B. Vaitkevičius) patikslino tyrimų problematiką bei užduotis ir parengė visuoliktą penkmečio respublikos mokslo lėtą, aukštųjų mokyklų, archyvų ir muziejų tyrimų planą. Surengė iškilmingą posėdį, skirtą TSRS įkūrimo 60-mečiui. Jame buvo apibendrinti Instituto, respublikos aukštųjų mokyklų, archyvų, muziejų paskutiniojo dešimtmečio tyrinėjimų rezultatai, aptarti tolesnio darbo uždaviniai.

Parengta apibendrinanti medžiaga tema „Tarybų Lietuva broliškųjų tarybinių tautų šeimoje“ (vadovai — ist. m. k. K. Strumskis, S. Overaitė) ir informacija apie instituto mokslinius tyrimus ir jų perspektyvą (S. Overaitė) (bendra apimtis — 6 a. l.).

Per archeologines ir etnografines ekspedicijas sukaupta daug vertingos medžiagos. Archeologijos skyrius organizavo 12 ekspedicijų (iš jų 3 — ūkiskaitos pagrindais ir atliko darbų už 31,4 tūkst. rb). Tyrinėjo 24 archeologijos paminklus, ištyrė 7 objektus. Etnografijos skyrius surengė 11 ekspedicijų. Etnografai įsijungė į TSRS MA N. Miklucho-Maklajaus etnografijos instituto rengiamus etnosociologinius šeimos kultūros ir buitės tyrinėjimus. Pagal ūkiskaitinę sutartį etnografai parengė medžiagą, sudarė kartoschemas ir tipologines lenteles, atliko darbų už 3 tūkst. rublių. Ekspedicijose sukaupta naujos etnografinės medžiagos: užpildyta 1600 aprašų bei anketų, parengta 500 lapų brėžinių ir piešinių, padaryta 3000 fonotruauros.

Institutas išleido 15 veikalų ir 2 bibliografijas, paskelbė 44 mokslinius straipsnius, iš jų 10 sąjunginėje ir kitų respublikų, 2 — užsienio spaudoje.

Surengta sąjunginė ir 3 respublikinės mokslinės konferencijos. Be to, Instituto darbuotojai dalyvavo 6 kitų respublikų organizuotose konferencijose ir tarptautiniame kongrese. Iš viso mokslinėse konferencijose perskaityti 34 pranešimai.

Instituto ideologiniame (filosofiniame) seminare (vadovas — ist. m. dr. S. Atamukas) surengti 6 užsiėmimai. Įvyko 4 moksliniai seminarai (vadovas — prof. dr. M. Jučas), 11 teorinių diskusijų skyriuose.

Istorijos institutas plėtojo kūrybinius ryšius su TSRS MA, kitų respublikų mokslo įstaigomis, respublikos aukštosiomis mokyklomis ir organizacijomis pagal kūrybines sutartis. Su TSRS MA TSRS istorijos institutu tyrinėjo temą „Tarybinės visuomenės dvasinio gyvenimo internacionalizavimas išsivysčiusio socializmo sąlygomis“, surengė sąjunginę mokslinę konferenciją, skirtą TSRS įkūrimo 60-mečiui. Išleido 3 leidinius su Baltarusijos TSR MA Istorijos institutu, parengtas bendras leidinys su Vilniaus V. Kapusko universiteto Istorijos fakultetu, toliau rengiamas spaudai Lietuvos Statutas, vyko bendra archeologinė ekspedicija. Medicinos fakulteto mokslininkai įtraukti rengti temą „Lietuvių etnogenezę“, antropologiškai tiria archeologinę medžiagą. Išleista bendra monografija su Vilniaus valstybiniu pedagoginiu institutu. Su LKP Šiaulių miesto komiteta rengta konferencija, skirta Šiaulių istorijai, sukomplektuotas teminis straipsnių rinkinys. Su Molėtų raj. Čiulėnų kolūkiu parengta spaudai kolūkio istorija. Instituto mokslininkai dalyvauja Lietuvos TSR kultūros paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijos organizacinėje veikloje, padėjo parengti leidinį „Kraštotyra“, teikė metodines konsultacijas.

Istorijos instituto mokslinė produkcija prisidėjo prie ideologinio darbo uždavinių sprendimo, respublikos darbo žmonių idėjinio-politinio auklėjimo. Išleistais veikalais naudojamosi aukštosiose ir vidurinėse mokyklose. 1982 m. išėjo iš spaudos Lietuvos TSR istorijos vadovėliai (lietuvių, rusų, lenkų kalbomis) vidurinėms mokykloms. Juos parengė ist. m. dr. prof. M. Jučas, ist. m. dr. V. Merkys, ist. m. k. R. Zepkaitė.

Į užsienį buvo išvykę 2 darbuotojai: prof. dr. M. Jučas — į Vengrijos LR dalyvauti VI tarptautiniame ekonominės istorijos kongrese ir ist. m. k. V. Milius — į Vokietijos DR rinkti mokslinės medžiagos.

Istorijos institute metų pabaigoje buvo 78 mokslo darbuotojai, tarp jų: 1 akademikas, 2 nariai korespondentai, 8 mokslų daktarai ir 36 kandidatai. Turintieji mokslinius laipsnius sudarė 55,1% darbuotojų.

Lietuvos TSR MA akad. J. Žiugždos premija paskirta Socialistinės visuomenės istorijos skyriaus j. m. b. ist. m. k. B. Puzinavičiui už mokslinį darbą „Socializmas ir miesto smulkieji gamintojai Lietuvoje“.

Institute metų pabaigoje buvo 14 aspirantų, 4 iš jų — stacionarinėje aspirantūroje. Priimti 3 aspirantai: 1 — į stacionarinę ir 2 — į neakivaizdinę aspirantūrą.

Instituto mokslinis organizacinis ir visuomeninis darbas vyko pagal ideologinio darbo kompleksinį planą. Jame numatytos priemonės telkė Instituto mokslininkus laiku ir gerai atlikti planines užduotis, turėjo tikslą kelti kolektyvo socialinį aktyvumą.

Mokslinė taryba surengė 12 posėdžių, įvyko 2 gamybiniai susirinkimai, 28 išplėstiniai direkcijos posėdžiai. Juose buvo aptarti įvairūs mokslinės ir mokslinės organizacinės veiklos klausimai. Įvyko 5 specializuotos tarybos mokslų kandidato laipsniams teikti posėdžiai.

Moksliniai bendradarbiai prisidėjo prie mokslo žinių propagavimo: surengtos 2 mokslo dienos (Klaipėdos ir Vilkaviškio raj.), paskelbti 106 mokslo populiarinimo straipsniai, 47 kartus pasisakyta per radiją ir televiziją, perskaityta daugiau kaip 280 paskaitų visuomenei.

Atvykus į LTSR MA TSRS MA mokslininkų grupei, Institutą aplankė Istorijos mokslų skyriaus akademikas sekretorius S. Tichvinskis. Jis teigiamai įvertino Instituto mokslinių tyrimų kryptis ir veiklos rezultatus, atkreipė dėmesį į sėkmingai besiplėtojančius ryšius su TSRS MA ir sąjunginių respublikų institutais. Akademikas S. Tichvinskis iškelė vertingų siūlymų dėl tyrimų naujų problemų, Instituto dalyvavimo rengiant stambius sąjunginius kompleksinius darbus.

S. Overaitė

Konferencijos, pasitarimai, simpoziumai

LIAUDIES DAILEI SKIRTA KONFERENCIJA

1983 m. vasario 3 d. Vilniuje, Lietuvos TSR meno darbuotojų rūmuose, įvyko LTSR kultūros ministerijos, LTSR dailininkų sąjungos, LTSR mokslinio metodinio kultūros centro organizuota mokslinė metodinė konferencija, skirta liaudies dailės savitumo klausimams. Joje dalyvavo LKP CK kultūros skyriaus vedėjas S. Simkus, LTSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministras H. Zabulis, LTSR kultūros ministerijos ministro pavaduotojai J. Glemža ir R. Kibildis. Gausų klausytojų būrį sudarė LTSR dailininkų sąjungos nariai, LTSR liaudies meno draugijos nariai, LTSR mokslinio metodinio kultūros centro bendradarbiai, respublikos muziejininkai, choreografai, etnografai, dailėtyrininkai.

Ižanginiu žodžiu konferenciją pradėjo Liaudies dailės draugijos pirmininkas J. Glemža. LTSR dailininkų sąjungos valdybos pirmininko K. Bogdano pranešime „Liaudies dailės ugdymo klausimai šiuolaikiniame etape“, be kitų problemų, buvo nurodytos tolesnės liaudies dailės vystymo gairės. J. Kudirka (LTSR mokslinis metodinis kultūros centras) pranešime „Liaudies dailės raidos ypatumai“ nagrinėjo liaudies meno atgaivinimo kryptis respublikoje. V. Gasiūnas (LTSR dailės muziejus) pranešime „Augalo vazoje motyvas liaudies dailėje“ pateikė šio motyvo istorinę apžvalgą, jo pritaikymą ir plitimą. K. Čerbulėnas (Lietuvos statybos ir architektūros mokslinio tyrimo in-tas) pranešime „Ornamentas mediniuose buitiniuose objektuose“ aiškino lietuvių liaudies medinių buitinių dirbinių puošybos technikas ir ornamentą, jų taikymą šiandieniniuose buitiniuose ir dekoratyviniuose medžio dirbiniuose. I. Surgailienė (Utenos kraštotyros muziejus) pranešime „Verpsčių ornamentika“ atskleidė jų ornamentikos turtingumą ir galimybes taikyti šiandieninėje liaudies dailėje. A. Počiulpaitytė (LTSR mokslinis metodinis kultūros centras) pranešime „Šiuolaikinės liaudies dailės parodos“ apžvelgė šių parodų kryptis ir pažymėjo jų svarbą vystant tiek taikomąją, tiek ir šiuolaikinę vaizdinę liaudies dailę. Pranešime „Suvalkiečių rinktinių juostų ornamentas“ T. Vaitiekūnaitė (Lietuvos TSR valst. dailės in-tas) parodė šios lietuvių liaudies meno srities turtingumą, aptarė pritaikymo liaudies dailėje galimybes, ypač kuriant šiandieninius tautinius kostiumus. M. Saknienė (LTSR liaudies meno draugija) pranešime „Spalvų deriniai audiniuose“, analizuodama senųjų audinių spalvinius derinius, parodė didesnę jų taikymo šiandieninėje liaudies dailėje galimybes. V. Kulikauskienė (Istorijos in-tas) pranešime „Vyrų tautinio kostiumo spalvingumo klausimu“ lieti senoji ir naujoji lietuvių liaudies tautinio kostiumo spalvingumą, išskėlė šiandieninio tautinio kostiumo kūrimo sunkumus ir aptarė būdus, kaip išvengti pasitaikančių trūkumų. I. Kostkevičūtė (Istorijos in-tas) pranešime „V. Svirskio tradicijos liaudies monumentalistikoje“ aptarė šio liaudies skulptoriaus darbų įtaką šiandieninei monumentalijai medžio skulptūrai, kuri buvo tinkamai pritaikyta tragiškų istorinių įvykių bei istorinių asmenų atminimui įamžinti. S. Skrodenis (Vilniaus valst. pedagoginis in-tas) pranešime „Kaukės šių dienų liaudies mene“ siūlė plačiau panaudoti kaukes šiandieninėje liaudies dailėje. V. Valius (LTSR dailininkų sąjunga) pranešime „Liaudies meno raizinių savitumo klausimu“ aptarė liaudies raizinių kompoziciją ir jos tąsą profesionaliajame mene. S. Bernotienė (Istorijos ir etnografijos muziejus) pranešime „Galvos danga šiuolaikiniame tautiniame kostiume“ apibūdino vyrų ir moterų galvos dangos formas ir jų taikymą priklausomai nuo naujai kuriamo tautinio kostiumo paskirties. Pranešimu „Liaudies meno tradicijos „Dovanos“ medžio dirbiniuose“ A. Budrikas (LTSR vietinės pramonės ministerijos projektavimo ir konstravimo technologinis in-tas) parodė, kaip pritaikyti tradicinius liaudies meno dirbinius įvairiuose buitiniuose ir interjero dekorui skirtuose medžio dirbiniuose.

Diskusijose A. Ulevičienė kalbėjo apie tolesnį meno saviveiklos plėtojimą, A. Vyšniauskaitė — apie tradicinio liaudies meno pažinimo svarbą taikant jį šiandieninėje kūryboje, A. Stravinskas — apie kalvystės meno atgaivinimą, G. Fledžinskienė — apie šiuolaikinio sceninio tautinio kostiumo gamybos problemas, A. Kynas — apie nesklaidumus, pasitaikančius tiražuojant liaudies dailės dirbinius. Baigiamajame žodyje J. Glemža pabrėžė, kad konferencijos pranešimai atspindėjo didelius šiandieninės liaudies kūrybos laimėjimus, be to, juose nurodomos tolesnės veiklos gairės.

V. Kulikauskienė

PAGERBTAS AKADEMIKO J. ZIUGZDOS ATMINIMAS

1983 m. kovo 1 d. Mokslų Akademijos konferencijų salėje įvyko iškilmingas susirinkimas, skirtas istoriko, pedagogo, visuomenės veikėjo, Lietuvos TSR nusipelnusio mokslo veikėjo, akademiko Juozo Ziugždos gimimo 90-osioms metinėms paminėti. Minėjimą surengė Lietuvos TSR MA Istorijos institutas, VVU Istorijos fakultetas ir Lietuvos TSR MA mokslininkų rūmai.

Susirinkimą įžanginiu žodžiu pradėjo Lietuvos TSR MA narys koresp., Partijos istorijos instituto prie Lietuvos KP CK direktorius, prof. dr. R. Sarmaitis. Pranešimą apie akad. J. Ziugždos pedagoginę ir mokslinę veiklą Vilniaus universitete ir jo nuopelnus auklėjant jaunąją istorikų kartą padarė universiteto TSRS istorijos katedros vedėjas prof. dr. A. Bendžius. Prisiminimais pasidalijo Lietuvos TSR MA akad. J. Jurginis, MA Istorijos instituto Socialistinės visuomenės istorijos skyriaus vadovas doc. H. Sadžius, MA Visuomenės mokslų skyriaus mokslinis sekretorius P. Dičius.

Pagerbiant J. Ziugždos atminimą, Antakalnio kapinėse ant jo kapo buvo padėta gėlių.

E. Sopa

„AUŠROS“ 100-OSIOS METINĖS

1983 m. kovo 10 d. Istorijos institute įvyko išplėstinis Mokslinės tarybos posėdis, skirtas „Aušros“ laikraščio 100-osioms metinėms pažymėti. Be Tarybos narių, dalyvavo instituto bendradarbiai bei aukštųjų mokyklų visuomenės mokslų katedrų dėstytojai.

Įžanginiu žodžiu posėdį pradėjo Istorijos instituto direktorius, Lietuvos TSR MA narys koresp. B. Vaitkevičius. Jis nurodė, kad „Aušra“— pirmas lietuvių kalba pasaulietinės krypties periodinis leidinys lotynišku raidynu, suvaidinęs svarbų vaidmenį XIX a. pab. lietuvių nacionalinio išsivadavimo judėjime. Kitiškas mokslinis marksistinis „Aušros“ įvertinimas— svarbus istorikų uždavinys.

Ist. m. k. E. Vidmantas pranešime „Aušros“ susikūrimas ir jos vaidmuo nacionalinio išsivadavimo judėjime“ išanalizavo ir kritiškai įvertino pasireiškusias koncepcijas bei idėines kryptis, atstovavusias įvairioms socialinėms gyventojų grupėms, nustatė, jog laikrastyje vyravo dvi pagrindinės idėinės kryptys: buržuazinė liberalioji ir buržuazinė demokratinė. Pranešėjas pažymėjo, kad didžiausią įtaką laikraštis turėjo pasaulietinei inteligentijai, ugdė jos nacionalinę savimonę, telkė nacionaliniam darbui ir aktyvino nacionalinio išsivadavimo judėjimą.

Ist. m. dr. L. Mulevičius pranešime „Ekonominės raidos klausimai „Aušroje““ nurodė, jog istoriografijoje apie „Aušrą“ ekonominiai klausimai susilaukė mažiausiai dėmesio. Pranešėjas kritiškai išnagrinėjo ekonomisto A. Rimkos koncepciją. Jo nuomone, valstiečių ūkis „Aušros“ laikais buvęs natūralinis, ir dėl to nebuvo klasinio susisluoksniavimo. L. Mulevičius pabrėžė, jog „Aušra“ prisidėjo prie feodalinų liekanų šalinimo ir nacijos formavimo. Tuo pat metu nacijos vienybės vardan skelbė klasinę taiką.

Ist. m. dr. V. Merkys pranešime „Reakcijos priemonės prieš „Aušrą““ naudodamasis caro valdžios pareigūnų dokumentais, nušvietė caro valdžios ir kitų reakcinių sluoksnių poziciją į „Aušrą“ bei priemones jai persekioti. Caro pareigūnai visų pirma atkreipė dėmesį į pasisakymus prieš feodales liekanas— caro valdžią ir dvarininkų viešpatavimą, prieš nacionalinę priespaudą, ypač kalbinius, kultūrinius varžymus, už lygias teises su kitomis tautomis. Pranešėjas pažymėjo, kad dėl pasaulietinio laikraščio pasirodymo bei jo leidimo priešiška buvo nusiteikę ir dvasininkai, atstovavę senajai feodalų klasei.

Baigdamas B. Vaitkevičius padėkojo autoriams už pranešimus, atskleidusius visokeriopą „Aušros“ reikšmę nacionalinio išsivadavimo judėjime.

P. Zostautaitė

KONFERENCIJA „AUŠROS“ 100-mečiui PAMINĖTI

1988 m. kovo 16 d. Vilniaus universitete įvyko respublikinė mokslinė konferencija „Aušra“ ir visuomeninis judėjimas XIX a. pabaigoje“, surengta Lietuvių literatūros katedros iniciatyva. Joje dalyvavo LTSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministras prof. H. Zabulis ir Vilniaus universiteto rektorius prof. dr. J. Kubilius.

Konferenciją pradėjęs akad. K. Korsakas apibūdino „Aušros“ vietą visuomeniniame judėjime, jos reikšmę lietuvių kultūrai. Respublikos istorikai, filosofai bei literatūros mokslininkai perskaitė 10 pranešimų: ist. m. dr. R. Sarmaitis (Partijos istorijos in-tas prie LKP CK)—„Marksizmas apie nacionalinį sąjūdį“, filol. m. dr. J. Minkevičius (Filosofijos, sociologijos ir teisės in-tas)—„Aušros“ vaidmuo pasaulietinės kultūros raidoje“, filol. m. k. A. Piročkinas (Vilniaus un-tas)—„J. Basanavičiaus vieta XIX a. pabaigoje—XX a. pradžios lietuvių visuomenės gyvenime“, filol. m. dr. B. Genzelis (Vilniaus un-tas)—„Materializmo ir marksizmo idėjų atgarsiai „Aušroje“, ist. m. dr. V. Merkys (Istorijos in-tas)—„Caro valdžios požiūris į „Aušrą“, ist. m. dr. L. Mulevičius (Istorijos in-tas)—„Aušros“ ekonominė programa“, ist. m. k. B. Raguotis (Vilniaus un-tas)—„Aušra“ ir JAV lietuviai“, filol. m. k. A. Vaitiekūnienė (VVPI)—„Aušros“ poveikis literatūros kūrėjams“, filol. m. k. A. Sprindis (Vilniaus un-tas)—„Literatūros kritika „Aušroje“, filol. m. dr. J. Palionis (Vilniaus un-tas)—„Dėl „Aušros“ vaidmens lietuvių literatūrinės kalbos istorijoje“.

Konferencijos medžiagą numatyta paskelbti atskiru leidiniu.

I. Valikonytė

JAUNŪJŲ MUZIEJININKŲ KONFERENCIJA

1983 m. gegužės 16—17 d. Vilniuje įvyko Lietuvos TSR istorijos ir etnografijos muziejaus suorganizuota pirmoji jaunųjų muziejininkų konferencija, skirta Tarptautinei muziejų dienai. Be jaunųjų Vilniaus muziejininkų, dalyvavo jų kolegos iš Kauno, Šiaulių, Alytaus, Ukmergės, Rygos, Minsko ir jaunieji archeologai, istorikai iš Lietuvos TSR MA Istorijos bei Vilniaus paminklų konservavimo institutų. Išspausdintose konferencijos pranešimų tezėse „Archeologinės ir numizmatinės medžiagos komplektavimas ir konservavimas“ (V., 1983) paskelbtos 33 pranešimų santraukos.

Konferenciją pradėjo Lietuvos TSR istorijos ir etnografijos muziejaus direktoriaus pavaduotojas R. Paškevičius. Įžanginį pranešimą „Šiandieniniai muziejų uždaviniai“ perskaitė muziejaus direktorė A. Jankevičienė.

Jaunieji muziejininkai, archeologai, numizmatai, istorikai perskaitė 17 pranešimų: A. Butrimas—„Neolito kapai iš Duonkalnio“, B. Salatkienė—„Kalmelių (Šiaulių raj.) II—IV m. e. a. pilkapiai“, E. Spudytė, N. Antušaitė—„Archeologijos ir numizmatikos fondai Telšių krašto tyros muziejuje“, L. Murnikaitė—„Gintaro dirbiniai Lazdininkų (Kretingos raj.) kapinyno vyrų kapuose“, V. Aleksiejūnas—„Pirmosios lietuviškos kaltinės monetos“, R. Klimavičius—„Pirmasis Lietuvos—Lenkijos valstybės ordinas“, S. Bieliauskas—„Šiaulių „Aušros“ istorijos ir etnografijos muziejaus monetų lobiai“, R. Senapėdis—„Šiaulių k. (Sirvintų raj.) Pranos grašių lobiai“.

Svečiai iš Lietuvos TSR MA Istorijos instituto, Vilniaus paminklų konservavimo instituto, Latvijos TSR ir Baltarusijos TSR muziejų ir MA perskaitė tokius pranešimus: A. Girininkas—„Pirmieji gintaro keliai į Rytų Europą“, E. Zaikovskis—„Neolito gyvenviečių kasinėjimai Desnos upės baseine“, A. Vaskas—„Rytų Latvijos keramika I tūkstantm. pr. m. e.“, V. Mikaila, G. Vaitkevičius—„XVII a. raudonojo molio plonasiėnės keramikos tyrimai“, E. Ivanauskas—„Seredžiaus numizmatinė medžiaga“, S. Bektenejevas—„Piniginė apyvarta šiaurės rytų Baltarusijoje (XIII—XIV a.)“, E. Rimša—„Radvilų karstų Kėdainiuose identifikavimo klausimu“.

Konferencijoje skaitytus pranešimus apibendrinę Lietuvos TSR MA narė korespond. dr. R. Kulikauskienė, dr. R. Rimantienė, doc. M. Michelbertas, doc. G. Cesnys. Muziejaus direktorė A. Jankevičienė, atsižvelgdama į kalbėjusių vyresniųjų kolegų ir jaunųjų muziejininkų pageidavimus, baigiamajame pasisakyme siūlė ir ateityje kas dveji metai rengti panašias konferencijas.

Kitą jaunųjų muziejininkų konferenciją numatyta surengti Šiaulių „Aušros“ muziejuje 1985 metais. O kad į šią veiklą aktyviai įsijungtų daugiau jaunųjų respublikos muziejininkų ir lengviau būtų koordinuoti jų veiklą, priimtoje rezoliucijoje nutarta prie Lietuvos TSR istorijos ir etnografijos muziejaus muziejinio darbo metodikos skyriaus įsteigti jaunųjų muziejininkų tarybą.

Konferencijos dalyviai aplankė Lietuvos TSR istorijos ir etnografijos muziejuje specialiai surengtą parodą „Nauji archeologiniai ir numizmatiniai eksponatai“. Muziejaus eksponatų priežiūros ir konservavimo skyriaus darbuotoja G. Juknienė supažindino su monetų konservavimu, A. Bėkšra — su P. Gudyno restauravimo centro darbu: kaip tiriamos, konservuojamos ir restauruojamos muziejinės vertybės, o Ateizmo muziejuje apžiūrėjo naują religijos ir ateizmo istorijos ekspoziciją, Lietuvos TSR istorijos ir etnografijos muziejuje dalyvavo Tarptautinei muziejų dienai skirtuose renginiuose.

A. Butrimas

ANTROJI LIAUDIES BUITIES MUZIEJAUS KONFERENCIJA

1983 m. birželio 10 d. Lietuvos TSR liaudies buities muziejus surengė antrąją respublikinę konferenciją, skirtą muziejininkystės ir etnografijos klausimams nagrinėti. Jos tema — Lietuvos miestelių buitis ir kultūra.

Konferenciją įžanginiu žodžiu pradėjo muziejaus direktorius V. Stanikūnas. Buvo perskaityti šie pranešimai: A. Baliulio (Vilnius) „Lietuvos mažųjų miestų miestelių pastatai XVIII a.“, S. Daunio (Kaunas) „Tradicinės pirtys Lietuvos TSR miesteliuose“, J. Kudirkos (Vilnius) „Mažojo miestelio įtaka liaudies dailės raidai XIX a. pabaigoje—XX a. pradžioje“, R. Firkovičiaus (Vilnius) „Karaimų materialinės kultūros elementai Lietuvos miesteliuose“, V. Miliaus (Vilnius) „Lietuvos miestelių kapinės“, E. Zingerio (Vilnius) „Lietuvos žydų kultūra: jos ryšiai su Lietuva“, J. Samulionytės (Rumšiškės) „Kultūrinė veikla miesteliuose XIX a. pabaigoje—XX a. pradžioje“, V. Baltrušaičio (Rumšiškės) „Baldų eksponavimo miestelėnų gyvenamųjų patalpų interjeruose savitumai“, E. Nenartavičiūtės (Rumšiškės) „Tekstilės eksponavimo problemos muziejaus miestelio pastatuose“, V. Rimšos (Kaunas) „Kai kurie miestelėnų buitėje vartoti terminai“, E. J. Morkūno (Rumšiškės) „Reklama miesteliuose XIX a. pabaigoje—XX a. pradžioje“. Pranešimai buvo iliustruoti piešiniais, brėžiniais, nuotraukomis, skaidrėmis.

Diskusijose kalbėjo A. Miškinis, E. Zingeris, pranešimus apibendrino V. Milius. Kitą konferenciją numatyta surengti 1985 metais. Ji bus skirta Mažosios Lietuvos kultūros ir buities istorijos klausimams nagrinėti.

E. J. Morkūnas

KONFERENCIJA RSDDP II SUVAŽIAVIMO 80-mečiui

1983 m. birželio 23 d. Partijos istorijos instituto prie Lietuvos KP CK — Marksizmo-leninismo instituto prie TSKP CK filialo salėje įvyko Partijos istorijos instituto prie Lietuvos KP CK, Vilniaus aukštosios partinės mokyklos ir Lietuvos TSR MA Istorijos instituto suorganizuota mokslinė konferencija, skirta RSDDP II suvažiavimo 80-mečiui.

Įžanginiu žodžiu ją pradėjo Partijos istorijos instituto direktorius Lietuvos TSR MA narys koresp. R. Šarmaitis, apibūdinęs RSDDP II suvažiavimo reikšmę Didžiajai Spalio socialistinei revoliucijai ir jo idėjų poveikį tarptautiniam revoliuciniam judėjimui.

Pranešimus skaitė ist. m. dr. prof. K. Surblys — „Tarybų Sąjungos Komunistų partija — tarybinės liaudies avangardas“, ist. m. k. doc. J. Bacevičius — „Antikomunistinių koncepcijų kritika TSKP įkūrimo istorijos klausimais“, ist. m. k. E. Vidmantas — „RSDDP II suvažiavimo atspindžiai XX a. pradžios Lietuvos socialdemokratų spaudoje“.

Pranešimus apibendrino R. Šarmaitis.

E. Vidmantas

MOKSLINĖ KONFERENCIJA, SKIRTA ŠIAULIŲ MIESTO ISTORIJAI NUO SENIAUSIŲJŲ LAIKŲ IKI MŪSŲ DIENŲ

1983.X4—5 Šiauliuose įvyko mokslinė konferencija, skirta Šiaulių miesto istorijai nuo seniausiųjų laikų iki mūsų dienų. Ji surengta, remiantis Lietuvos TSR Mokslų Akademijos ir Šiaulių miesto bendradarbiavimo sutartimi. Organizavo Lietuvos TSR MA Istorijos institutas, Lietuvos KP Šiaulių miesto komitetas ir Šiaulių miesto LDT vykdomas komitetas.

Konferenciją įžanginiu žodžiu pradėjo Lietuvos KP Šiaulių miesto komiteto pirminis sekretorius J. Lukauskas. Apie istorijos mokslo uždavinius, atsižvelgiant į TSKP CK birželio (1983 m.) plenumo nutarimus, kalbėjo Lietuvos TSR MA Istorijos instituto direktorius, prof. dr. B. Vaitkevičius.

Buvo perskaityti 33 pranešimai. Plenariniame posėdyje išklašytas Šiaulių miesto LDT vykdomo komiteto pirmininko K. Zalecko pranešimas „Šiaulių miesto šiandiena ir perspektyvos“ bei Vilniaus valstybinio V. Kapsuko universiteto profesoriaus, ist. m. dr. V. Germano pranešimas „Šiaulių miesto partinės organizacijos parama kolukiniam kaimui išsivysčiusio socializmo sąlygomis“.

Didelio šiauliečių susidomėjimo susilaukė istorikų išvados, kuriomis remiantis miesto įkūrimas sietinas su 1236 m.—Saulės mišiu. Pranešimuose buvo nušyesti įvairūs Šiaulių istorijos siužetai nuo seniausių laikų iki mūsų dienų.

Konferencijoje dalyvavo Istorijos instituto moksliniai bendradarbiai, kitų respublikos mokslo įstaigų bei aukštųjų mokyklų istorikai, gausus Šiaulių miesto vidurinių mokyklų mokytojų, propagandistų būrys, visuomenės atstovai.

S. Overaitė

MOKSLINĖS KONFERENCIJOS, SKIRTOS ŠIAULIŲ MIESTO ISTORIJAI NUO SENIAUSIŲJŲ LAIKŲ IKI MŪSŲ DIENŲ, rezoliucija

(Šiauliai, 1983 m. spalio 5 d.)

Išsivysčiusio socializmo tobulinimo uždaviniai tiesiogiai priklauso nuo darbo žmonių sąmoningumo ir aktyvumo. Cia svarbų vaidmenį atlieka ideologinis darbas, kuris, kaip pabrėžė TSKP CK birželio (1983) plenumas, darosi vis aktualesnis. Idėjinio-auklėjamojo darbo įtaiga pareina nuo jo mokslinio pagrįstumo. Partija orientuoja visuomenės mokslus parengti tokį metodologinį-teorinį pamatą, kompetentingas išvadas ir praktines rekomendacijas, kuriomis remiantis gerokai praturtėtų ideologinio darbo turinys, pakiltų jo kultūra ir kartu jis pasiektų lygį tų didelių ir sudėtingų uždavinių, kuriuos šiandien sprendžia tarybinė liaudis.

Partijos politikos vykdymo — mokslo ir gamybos ryšių stiprinimo, mokslo ir visuomenės sąveikos — pavyzdys yra Lietuvos TSR Mokslų Akademijos ir Šiaulių miesto bendradarbiavimas. Vienas iš renginių yra ši mokslinė istorikų konferencija. Joje nušyesti įvairūs vienos seniausių Lietuvos vietovių — Šiaulių — istorijos siužetai, remiantis kompleksinio tyrimo duomenimis, apibendrintos seniausios istorinės žinios apie miestą ir jo įkūrimą. Konferencijoje buvo atskleisti kai kurie klasišinės visuomenės socialinio-ekonominio vystymosi klausimai, nušviestas darbo žmonių revoliucinis judėjimas, aptarta Šiaulių miesto partinės organizacijos veikla telkiant darbo žmones kovai už Tarybų valdžią. Pranešimuose atsispindėjo priešinimasis užsienio nukariautojams, siekusiems pavergti lietuvių žemes, atskleistas didvyriškas tarybinių karių žygdarbis vaduojant miestą iš hitlerinės okupacijos.

Nemaža dėmesio skirta Šiaulių istorijai socializmo kūrimo metais nušyesti. Apibendrinta vieno stambiausių respublikos miestų istorinė patirtis. Tarybų valdžios metais tapęs sparčiai besivystančiu pramonės ir kultūros centru, jis išaugo ir išgražėjo. Cia susitelkė kūrybinga daugianacionalinė darbo žmonių šeima.

Konferencija konstatavo, kad istorikai dar nesukaupe pakankamai mokslinės medžiagos, kuri atspindėtų visas miesto istorijos problemas, atskleistų dinamišką ir turiningą pastarojo dešimtmečio Šiaulių miesto gyvenimą. Todėl ir toliau lieka aktualūs

miesto istorijos tyrimai. Jie turėtų įsiliesti į respublikos miestų istorijos tyrimų, kuriuos pradėjo Lietuvos TSR MA Istorijos institutas, programą.

Vadovaujantis TSKP CK birželio (1983) plenumo ir LKP CK XI plenumo uždaviniais kelti ideologinio darbo veiksmingumą ir istorijos mokslo socialinį vaidmenį, siekiant stiprinti istorijos mokslo ryšius su ideologinio darbo praktika, apibendrinus mokslinės konferencijos darbą, rekomenduojama:

Mokslinės konferencijos pranešimų pagrindu parengti teminį straipsnių rinkinį ir 1984—1985 m. jį išleisti.

Sutelkti Istorijos instituto ir aukštųjų mokyklų istorikus, Šiaulių miesto mokytojus istorikus, muziejininkus, kraštotyrininkus toliau tirti miesto istoriją, ypatingą dėmesį skiriant šių dienų miesto raidai, pradėti rengti miesto istorijos bruožus. Tuo tikslu: sudaryti probleminę grupę;

artimiausiu metu parengti veikalo prospekto projektą.

Toliau propaguoti tarybinio istorijos mokslo žinias, ypač naujausios istoriografijos laimėjimus:

rengti paskaitų ciklus, mokslo dienas aktualiais istorijos klausimais; miesto spaudoje skelbti istorinės tematikos straipsnius; aktyviau mokliškai kritikuoti buržuazines istorinės raidos klausimais; Keistis informacija apie istorijos mokslo ir Šiaulių miesto darbo žmonių laimėjimus ir šiuos duomenis kūrybiškai naudoti ideologinei veiklai.

Istorijos instituto mokslininkų jėgomis teikti metodinę paramą miesto mokyklų istorijos mokytojams bei paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijai.

16-oji ETNOGRAFŲ KONFERENCIJA

1983.X.28 įvyko kas antri metai Istorijos in-to rengiama mokslinė konferencija, skirta 1981 ir 1982 m. etnografiniams tyrinėjimams aptarti. Be Instituto darbuotojų, joje dalyvavo apie 90 respublikos aukštųjų mokyklų, muziejininkų bei kraštotyrininkų atstovų. Konferenciją įžanginiu žodžiu pradėjo Etnografijos skyriaus vadovas V. Morkūnas. Tylos minute buvo pagerbti ataskaitiniu laikotarpiu užgesę Etnografijos skyriaus bendradarbiai I. Butkevičius ir A. Daniliauskas. Po to V. Morkūnas perskaitė pranešimą „Respublikos etnografų darbai 1981—1982 m. ir artimiausi uždaviniai“.

Dirbta dviem sekcijomis: materialinės kultūros (vadovas V. Milius) ir dvasinės kultūros bei etnosociologinių tyrinėjimų (vadovė A. Vyšniauskaitė). Pirmojoje sekcijoje pranešimus padarė: S. Daunys (Respublikinio kultūros paminklų restauravimo fresto Kauno dirbtuvė) „Gyvenamošios pirtys XVII—XVIII amžiuje“, V. Kulikauskienė (Istorijos in-tas) „Zemaitijos gyvenamųjų namų grindys XIX a. pab.—XX a. I pusėje“, S. Gutautas (Istorijos in-tas) „Žemės ūkio rūmų Statybos skyriaus įtaka liaudies architektūros raidai“, V. Milius (Istorijos in-tas) „J. Kuznecovo etnografinė veikla Lietuvoje“, J. Buzas (M. K. Ciurlionio meno mokykla) „Sventosios pajūrio žvejyba XX a. I pusėje“, L. Kazlauskienė (Istorijos in-tas) „Siaurės Zemaitijos bitininkų inventoriūs XIX a. pab.—XX a.“, R. Merkienė (Istorijos in-tas) „Zemaičių lovatiesės“, E. Nenartavičiūtė (Liaudies buities muziejus) „Klaipėdos krašto valstiečių audiniai“. Antrojoje sekcijoje pranešimus skaitė: J. Kudirka (Mokslinis metodinis kultūros centras) „Pasaulietinės liaudies skulptūros raida, Lietuvoje“, V. Rimkus (Šiaulių pedagoginis in-tas) „Pavyzdžiai suviniėjimui“, J. Mardosa (Istorijos in-tas) „Vidurio Lietuvos šiuolaikinio kaimo gyventojų laisvalaikio meninė kūryba“, A. Karaška (Lietuvos valst. konservatorija) „Pirminių kanklių arealas ir jų muzika“, P. Kalnėnis (Istorijos in-tas) „Miesto gyventojų skirtingų socialinių sluoksnių etninės endogamijos savitumai“, A. Vyšniauskaitė (Istorijos in-tas) „Tradicijos ir novacijos šiuolaikinėse dzūkų vestuvėse“, E. Simkūnaitė (Vyr. farmacijos v-ba) „Prieš-vestuvinė liaudies medicina“, B. Imbrasienė (Mokslinis metodinis kultūros centras) „Vardynų apeigos ir jų veikėjai“.

Antrajame plenariniame posėdyje sekcijų pirmininkai apibendrina darbą, pasidalijo įspūdžiais. Sekcijose ir plenariniame posėdyje vykusiose diskusijose ir pasisakymuose kalbėjo V. Baltrušaitis, S. Bernotienė, S. Daunys, K. Kalibatas, A. Karaška, J. Kudirka, V. Kulikauskienė, M. Kuodienė, L. Lekavičius, R. Merkienė, V. Milius, V. Rimkus, R. Služinskas, M. Saknienė, E. Simkūnaitė, V. Valius, A. Vyšniauskaitė. Jose tikslinti pranešimų duomenys, svarstyti veiksniai, formavę liaudies kultūrą, pasisakyta dėl liau-

dies meno ištakų, jo tolesnio panaudojimo galimybių, vestuvių papročių gyvavimo, etnografinių eksponatų rinkimo muziejams, pareikšta pageidavimų dėl būsimų konferencijų organizavimo. Baigiamąjį žodį tarė V. Morkūnas. Jis atsakė į kai kuriuos pageidavimus, padėkojo sekcijų pirmininkams, pranešėjams, klausytojams. Konferencijos proga pasirodė leidinys „Etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1981 ir 1982 metais“.

V. Milius

Moksliniai ryšiai

1983.I.27 Bylefeldo (VFR) aukštosios mokyklos Socialinių mokslų skyriaus prof. dr. G. Baueris, Vilniaus bibliotekose ir rankraštynuose rinkęs medžiagą apie lietuvių valstiečių tarpusavio pagalbos organizaciją ir bendruomeninius papročius XIX a. antrojoje pusėje ir XX a. pradžioje, Etnografijos skyriaus bendradarbiams papasakojo apie savo mokslinę veiklą, M. Veberio sociologinius tyrinėjimus, atsakė į klausimus.

* * *

1983.III.17 Siauliuose įvyko konferencija „Aušros“ istorijos ir etnografijos muziejaus 60-mečiui paminėti. Pranešimus skaitė: E. Cicėnas — „Siaulių „Aušros“ muziejui — 60 metų“, A. Vyšniauskaitė — „Siaulių „Aušros“ muziejaus įnašas į lietuvių linininkystės tyrinėjimus“, A. Tautavičius — „Aušros“ muziejaus veikla archeologijos srityje (1923—1940)“, V. Rimkus — „Aušros“ muziejus — parodų organizatorius“, A. Palapie-
nė — „Aktualios tarybinės visuomenės istorijos skyriaus darbo problemos“ ir R. Atko-
čiūnienė — „Aušros“ muziejaus ryšiai su visuomene“.

* * *

Istorijos institute 1983.V.7—8 lankėsi TSRS MA Istorijos skyriaus akademikas sekretorius S. Tichvinskis. Jis susipažino su instituto veikla, mokslininkais, teigiamai įvertino mokslinių tyrimų kryptis. Pažymėjo, kad institutas atlieka reikšmingą darbą sprendžiant moksliniu ir ideologiniu požiūriu aktualias lietuvių tautos istorijos problemas, sėkmingai vysto leidybinę veiklą, plėtoja kūrybinius ryšius su TSRS MA ir kaimyninių respublikų mokslo centrais. Svečias supažindino su TSRS MA Istorijos skyriaus mokslinė-organizacine veikla, informavo apie būsimo XVI tarptautinio istorikų kongreso problematiką, akcentavo tarybinių istorikų dalyvavimo uždavinius. Akad. S. Tichvinskis apžvelgė istorijos mokslo uždavinius, atkreipė dėmesį į tyrinėtinas problemas, kūrybinių ryšių stiprinimo būdus, pažadėjo tolesnę TSRS MA mokslo centrų mokslinę bei metodinę paramą. Susitikime dalyvavo instituto direkcija, skyrių ir padalinių vadovai.

* * *

1983.IX.16 Mikalojaus Katkaus memorialinės sodybos-muziejaus (Kėdainių raj. Ažytėnų k.) atidarymo iškilmėse v. m. b. V. Milius padarė pranešimą „M. Katkaus gyvenimas, veikla ir kūryba“.

* * *

1983.IX.28—29 Rygoje vykusioje respublikinėje mokslinėje konferencijoje „Aktualios išsivysčiusios socialistinės visuomenės teorijos ir istorijos problemos“ j. m. b. F. Zigaras skaitė pranešimą „Lietuvos TSR pramonės kolektyvų dalyvavimas sąjunginiame socialistiniame lenktyniavime dešimtojo penkmečio metais (1976—1980)“; j. m. b. N. Kastanauskaitė — „Lietuvos TSR gyventojų išsilavinimo pakitimai 1959—1979 metais“. Pranešimų tezės paskelbtos leidinyje «Актуальные проблемы теории и истории развития социального общества: Тезисы докладов республиканской научной конференции» (Рига, 1983).

* * *

Estijos TSR MA Istorijos in-to jaunujų mokslininkų taryba 1983.X.17—22 Taline surengė regioninę jaunujų archeologų konferenciją „Pabaltijys ir jo kaimynai ankstyvaisiais viduramžiais“. Buvo perskaityta 40 pranešimų, tarp jų 4 iš Lietuvos: G. Gendrenė ir G. Vaitkevičiaus (PKI) „Vilniaus juodosios keramikos fiziniai ir cheminiai

tyrinėjimai“, V. Kazakevičiaus (II) „Baltų ginkluotės raida Lietuvos teritorijoje I m. e. tūkstantmetyje“, A. Varno (II) „Apie kuršių laidoseną X—XIII a.“, I. Vaškevičiūtės (II) „Iš seniausios žiemgalių istorijos“.

* * *

1983.X.23—XI.4 Instituto Archeologijos skyriuje dirbo Vokietijos DR MA Archeologijos in-to bendradarbis filoz. m. dr. *D. Varnkē* (Warnke). Jis tyrinėja Baltijos baseine VI—XIII a. gyvenusių tautų ir genčių kultūrinius bei prekybinius ryšius. Institute susipažino su to laikotarpio kapinynų tyrinėjimais Lietuvoje, dirbo Vilniaus ir Kauno muziejuose. Lapkričio 3 d. Archeologijos skyriuje svečias skaitė paskaitą apie savo archeologinius tyrinėjimus Riugeno saloje (VDR).

Ekspedicijos

ARCHEOLOGINIŲ PAMINKLŲ TYRINĖJIMAI 1982 METAIS

1982 m. respublikos archeologinius paminklus tyrė Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Istorijos instituto archeologijos skyrius (toliau—II), Vilniaus valst. V. Kapsuko universiteto Istorijos fakulteto Lietuvos TSR istorijos katedra (VVU), Vilniaus valst. pedagoginio instituto Istorijos f-to TSRS istorijos katedra (VVPI), Lietuvos TSR kultūros ministerijos mokslinė metodinė kultūros paminklų apsaugos taryba (MMT), Paminklų konservavimo institutas (PKI), Lietuvos TSR istorijos ir etnografijos muziejus (IEM), Kauno valst. istorijos muziejus (KVIM), Trakų istorijos ir etnografijos muziejus (AKM), Panevėžio (PKM) ir Telšių (TKM) kraštotyros muziejai, Paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijos (PAKD) Kretingos rajono skyrius, talkino Vilniaus valst. V. Kapsuko universiteto Medicinos fakulteto Anatomijos katedra, PAKD Siaulių rajono skyrius. 45 vietovėse buvo kasinėjama 50 objektų: 9 neolito gyvenvietės, 6 piliakalniai bei jų pašlaičių gyvenvietės, 19 geležies amžiaus pilkapynų ir plokštinių kapinynų (dalis jų aptikti visai suardyti, kituose ištirti 25 pilkapiai ir apie 200 žmonių kapų), 9 XIV—XVII a. plokštiniai kapinynai (apie 210 kapų) bei keletas neaiškių objektų. Be to, PKI tyrė Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Merkinės, Palangos ir Telšių senamiesčių kultūrinį sluoksnį, MMT tikrino kelių respublikos rajonų archeologinių paminklų būklę, išaiškino dar keletą piliakalnių ir pilkapynų.

Žemiau pateikiamas tyrinėtų paminklų sąrašas (nurodoma tyrinėjusi įstaiga, vadovas, apimtis, rezultatai, paminklo chronologija) anksčiau minėtomis grupėmis ir pagal abėcėlę grupėse.

1. Neolito gyvenvietės

1. *Dubičiai*, Varėnos raj. II (vad. ist. m. dr. R. Rimantienė) Dubo ež. pietiniame krante, Barzdžio miške esančioje gyvenvietėje ištyrė 804 m², rado neolito kultūrinį sluoksnį.

2. *Janapolė*, Telšių raj. IEM (vad. vyr. m. b. A. Butrimas) toliau tyrinėjo Duonkalnio gyvenvietę Biržulio ež. šiauriniame krante, ištyrė 816 m², rado virvelinės keramikos kultūros kultūrinį sluoksnį ir 6 kapus. Mirusieji laidoti nedeginti. 1981 ir 1982 m. ištirta 1024 m², rasti 7 kapai.

3. *Kretuonas I*, Švenčionių raj., Švenčionėlių apyl. II (vad. j. m. b. A. Girininkas) Kretuono ež. rytiniame krante, į šiaurę nuo Reškutėnų esančioje gyvenvietėje ištyrė dar 108 m², rado vėlyvojo neolito kultūrinį sluoksnį. 1980 ir 1982 m. ištirta 268 m².

4. *Sarnelė*, Plungės raj., Varduvos apyl. IEM (vad. vyr. m. b. A. Butrimas) Varduvos slėnyje esančioje užpelkėjusioje gyvenvietėje ištyrė 400 m², aptiko vėlyvojo neolito kultūrinį sluoksnį. 1973, 1981 ir 1982 m. čia ištirta 574 m².

5. *Sventoji—Palanga*, II (vad. ist. m. dr. R. Rimantienė) šurfais ir gręžiniais žvalgė 4 gyvenviečių teritoriją.

6. *Zemaitiškė II*, Švenčionių raj., Švenčionėlių apyl. II (vad. j. m. b. A. Girininkas) tęsė 1979 m. pradėtus šio paminklo kasinėjimus, ištyrė dar 64 m², rado vėlyvojo neolito kultūrinį sluoksnį. Iš viso čia ištirta 271 m².

2. Piliakalniai ir gyvenvietės

1. Imbarė, Kretingos raj. II (vad. j. m. b. V. Daugudis) piliakalnio aikštelės pietinėje dalyje baigė tyrinėti praėjusiais metais pradėtą 35 m² plotą, ištyrė žemutinį — I tūkstantmečio pr. m. e. ir m. e. pirmųjų amžių kultūrinį sluoksnį. Vakariniėje piliakalnio pašlaitėje esančioje gyvenvietėje ištyrė dar 50 m², rado III—XIII a. kultūrinį sluoksnį. 1969, 1978—1980 ir 1982 m. gyvenvietėje ištirta 582 m².

2. Kernavė, Sirvintų raj. II ir VVU (vad. Lietuvos TSR MA narė koresp. ist. m. dr. R. Kulikauskienė) Mindaugo sostu vadinamo piliakalnio aikštelės pietinėje dalyje ištyrė 134 m², aptiko I m. e. tūkstantmečio vidurio ir XIII—XIV a. kultūrinį sluoksnį. 1979—1982 m. ištirta 465 m² šio paminklo.

3. Laistai, Klaipėdos raj. I šiaurę nuo piliakalnio esančioje ariamoje gyvenvietėje PKI (vad. V. Zulkus) ištyrė 141 m², rado 0,2—0,5 m. storio m. e. pirmųjų amžių ir I m. e. tūkstantmečio pabaigos bei II pradžios kultūrinį sluoksnį.

4. Palanga. Birutės kalno pietinėje pašlaitėje PKI (vad. J. Genys) ištyrė 36 m², rado XII—XV a. kultūrinį sluoksnį.

5. Sokiškiai, Ignalinos raj. II (vad. ist. m. k. E. Grigalavičienė) toliau tyrinėjo piliakalnį. Aikštelės pietvakariniame, šiaurės rytų bei rytų krašte ištyrė 245 m², rado I tūkstantmečio pr. m. e. ir m. e. pradžios kultūrinį sluoksnį. 1980—1982 m. ištirta 695 m² šio paminklo.

6. Vilnius. Gedimino pilies kalno aikštelės šiaurinėje dalyje, į rytus nuo 1940 m. ištirto ploto PKI (vad. A. Lisanka) ištyrė 90 m², rado iki 3,6 m storio I tūkstantmečio pr. m. e. ir I—XVI m. e. a. kultūrinį sluoksnį. Kalno šiaurinėje pašlaitėje, senojo arsenalo teritorijoje, ištyrė 114 m² ir aptiko XIII—XVII a. kultūrinį sluoksnį.

3. Geležies amžiaus pilkapynai ir plokštiniai kapinynai

1. Alinka-Raistinė, Trakų raj., Ausieniškių apyl. TIM (vad. vyr. m. b. A. Bliujienė) Elektrėnų ež. krante atsidūrusio pilkapyno rytinėje dalyje ištyrė 4 ir vakarinėje — 2 pilkapius. Trijuose aptiko po žirgo griaučius, viename — sudeginto žirgo kapą. Kapai datuojami X—XII a.

2. Barinė, Panevėžio raj., Petriškių apyl. PKM (vad. skyriaus vedėja A. Striaukaitė) kapinyne ištyrė dar 423 m², rado 16 sudegintų XI—XIV a. žmonių kapų bei 11 to laikotarpio žirgų griaučius ir XVII—XVIII a. žmogaus kapą. Taigi 1981 ir 1982 m. ištirta 815 m² kapinyne, aptikti 32 sudegintų bei 2 nedegintų žmonių kapai ir 12 žirgų griaučiai.

3. Griežė, Mažeikių raj., Pikelių apyl. II (vad. j. m. b. A. Varnas) toliau tyrė suardytą plokštinio kapinyne pietrytinį kraštą. Atidengė 660 m², rado 7 kolektyvinius sudegintų mirusiųjų kapus didelėse duobėse bei 47 — nedegintų (daugiausia vaikų). Čia jau ištirta 1740 m², rasta 56 XII—XIII a. kapai.

4. Jakštaičiai-Meškiai, Šiaulių raj., Kurtuvėnų apyl. II (vad. ist. m. k. V. Urbanavičius) ištyrė 1973—1974 m. kasineto kapinyne pietinį kraštą, atidengė dar 1428 m², rado 34 V—VI a. kapus. Mirusieji laidoti nedeginti, dauguma kapų apardyti. Iš viso čia ištirta 111 kapų.

5. Kazuliai, Lazdijų raj., Leipalingio apyl. AKM (vad. m. b. E. Svetikas) žvalgė 1981 m. ištirto kapo aplinką — ištyrė 300 m², aptiko dalį pilkapio akmenų vainiko ir pilkapio centre išlikusį sudeginto mirusiojo kapą be įkapių.

6. Klaišiai-Truikinai, Skuodo raj., Aleksandrijos apyl. MMT (vad. vyr. metod. B. Dakanis) žvyruobių suardytame IX—XII a. plokštiniame kapinyne iškasė 4 šurfus — iš viso 32 m², kapų neaptiko.

7. Lazdininkai, Kretingos raj., Darbėnų apyl. KVIM (vad. skyriaus ved. K. Rikėvičiūtė) toliau tyrė čia esantį kapinyną — atidengė 250 m², rado 26 VIII a. kapus. Mirusieji laidoti nedeginti. 1940, 1958, 1976, 1978—1982 m. čia ištirta 3965 m², rasti 407 kapai.

8. Obeliai, Ukmergės raj., Laičių apyl. II (vad. ist. m. k. V. Urbanavičius) penktą sezoną tyrė kapinyną. Jo šiaurės vakarų dalyje atidengė 462 m², rado 5 žirgų griaučius su XI—XIV a. įkapėmis ir 8 XIV a. pab.—XV a. žmonių kapus. 1978—1982 m. ištirti 155 žmonių bei 23 žirgų kapai.

9. **Pagrybis**, Šilalės raj., Upynos apyl. II (vad. ist. m. k. L. Vaitkunskienė) trečią sezoną tyrė kapinyną, atidengė dar 385 m², rado 59 nedegintų ir 1 sudeginto V—VI a. mirusiojo kapą. 1980—1982 m. čia ištirta 1155 m², rasti 222 kapai.

10. **Paragaudis**, Šilalės raj., Kvėdarnos apyl. VVPI (vad. doc. M. Michelbertas) Jūros kair. krante esančio pilkapyno pietiniame krašte ištyrė 4 pilkapius. Mirusieji laidoti nedeginti, datuojami I—III a.

11. **Pašiliai**, Panevėžio raj., Ramygalos apyl. I vakarus nuo 1979 m. tyrinėto kapinyno PKM (vad. skyriaus ved. A. Striaukaitė) ištyrė II—IV a. pilkapio liekanas, rado tik suardytų XVII a. kapų.

12. **Plinkaigalis**, Kėdainių raj., Krakių apyl. II (vad. j. m. b. V. Kazakevičius) šeštą sezoną tyrė kapinyną, atidengė dar 989 m², rado 51 kapą. Mirusieji laidoti nedeginti. Keli kapai yra III—IV a., kiti — V—VI a. 1977—1982 m. čia ištirta 3234 m², rasti 304 III—VII a. bei 2 vėlyvojo neolito kapai.

13. **Pribitka**, Plungės raj., Tverų apyl. II (vad. ist. m. k. J. Stankus) toliau tyrinėjo 1981 m. pradėtus kasinėti pilkapius — ištyrė 4 pilkapius, kuriuose rasta 18 kapų. Mirusieji laidoti nedeginti, kapai datuojami II—III a.

14. **Ringiai**, Tauragės raj., Pagramančio apyl. MMT (vad. vyr. metod. J. Balčiūnas) žvalgė suardyto III—IV a. pilkapyno ar plokštinio kapinyno šiaurinį pakraštį, iškasė 3 perkasas — iš viso 31 m². Rasti 3 griaučiai be įkapių.

15. **Sūdenai**, Kretingos raj., Laukžemės apyl. Šventosios kair. krante, slėnyje, aptikto suardyto pilkapyno pietiniame pakraštyje PAKD Kretingos rajono skyrius (vad. I. Jablonskis) ištyrė apie 9 m skersmens pilkapį su 3 koncentriniais akmenų vainikais, rado 6 sudegintų mirusiųjų kapus, datuotinus I tūkstantmečio pr. m. e. antrąja puse, ir II—III a. nedegintos mergaitės kapą.

16. **Saukėnai**, Tauragės raj., Sungailiškių apyl. VVPI (vad. vyr. dėst. E. Jovaiša) toliau tyrinėjo kapinyną, atidengė dar 90 m², rado 5 III—IV a. kapus. Mirusieji laidoti nedeginti: 1981 ir 1982 m. čia ištirti 55 kapai.

17. **Užvarniai**, Tauragės raj., Gaurės apyl. Sešuvies kair. krante buvusių III—IV a. pilkapių ar plokštinio kapinyno teritorijoje MMT (vad. vyr. metod. A. Kuncevičius) iškasė 5 šurfas — iš viso 45 m². Kapų nerado.

18. **Vyžiai**, Utenos raj., Tauragnų apyl. IEM (vad. skyriaus ved. B. Tautavičienė) ištyrė dar 2 apardytus pilkapius, kurių viename rasti VII a. sudegintų mirusiųjų kapai. 1981 ir 1982 m. čia ištirti 5 pilkapiai.

19. **Zelmeniškiei**, Utenos raj., Tauragnų apyl. IEM (vad. sekt. vadovė E. Butėnienė) ištyrė 7 pilkapių su akmenų vainikais liekanas. 6 pilkapių sampiluose rasti sudegintų žmonių kapai, duobėse po sampilu — nedegintų, viename pilkapyje — tik sudeginto mirusiojo kapas. Kapai datuojami V—VI a.

4. XIV a. pab.—XVII a. plokštiniai kapinynai

1. **Aščiaigaliai**, Panevėžio raj., Karsakiškio apyl. II (vad. ist. m. k. O. Kuncienė) suardytame kapinyne ištyrė 72 m², rado 23 XV—XVII a. kapus.

2. **Didžiasalis**, Lazdijų raj., Leipalingio apyl. AKM (vad. m. b. E. Svetikas) tarp Baltojo Bilso ir Juodojo Bilso ežerų esančioje kalvelėje, laikomoje plokštiniu kapinyne, ištyrė 245 m², rado 10 XIV a. pab.—XV a. kapų.

3. **Gervėnai**, Siaulių raj., Kurtuvėnų apyl. II (vad. ist. m. k. V. Urbanavičius) kartu su PAKD Siaulių rajono skyriumi Siurpkalniui vadinamoje kalvoje ištyrė 110 m², rado 10 XVI—XVII a. kapų.

4. **Leipalingis**, Lazdijų raj. AKM (vad. m. b. E. Svetikas) į vakarus nuo miestelio esančiame plokštiniame kapinyne ištyrė 350 m², rado 101 XVI—XVII a. kapą.

5. **Pagiegala**, Panevėžio raj., Karsakiškio apyl. II (vad. ist. m. k. O. Kuncienė) toliau kasinėjo kapinyną, atidengė 96 m², rado 7 XVI a. kapus. 1981—1982 m. čia ištirta 385 m², rasta 30 kapų.

6. **Pribitka**, Plungės raj., Tverų apyl. II (vad. j. m. b. A. Merkevičius) ištyrė dar 577 m², rado 1 sudeginto ir 21 nedeginto mirusiojo kapą, datuojamą XIII a. pab.—XVI a. pradžiai. 1981 ir 1982 m. čia ištirta 950 m², rasti 63 kapai.

7. **Rumšiškės**, Kaišiadorių raj. MMT (vad. pirmininko pavad. P. Tabelškis), nusekus Kauno mariams ir į pietus nuo buv. miestelio iškilus buvusiai kalvelei — sek-

lumai—1961—1963 m. kasto kapinyno teritorijai, ištyrė 116 m², rado dar 3 XV—XVI a. kapus, surinko radinių iš vandens suardytų kapų.

8. **T a i k ū n a i**, Lazdijų raj., Leipalingio apyl. AKM (vad. m. b. E. Svetikas) 1937 m. kasinėtame kapinyne ištyrė 120 m², rado XIV a. pab.—XV a. pr. kapą.

9. **Z a l a k i a i**, Kelmės raj., Užvenčio apyl. TKM (vad. vyr. m. b. L. Valatkienė) baigė tyrinėti suardytą plokštinį kapinyną—atidengė 316 m², rado 21 XVI a. kapą. 1980 ir 1982 m. ištirta 466 m², rasti 38 kapai.

Be to, šio laikotarpio kapų aptikta tyrinėjant geležies amžiaus plokštinį kapinyną Obeliuose.

5. Neaiškūs paminklai

1. **D u l g i n i n k a i**, Lazdijų raj., Leipalingio apyl. AKM (vad. m. b. E. Svetikas) žvalgė kapinynu laikomą vietą—iškasė 10 m², kapų nerado.

2. **K a m o r ū n a i**, Lazdijų raj., Leipalingio apyl. Kapinynėliu vad. kalvelėje AKM (vad. m. b. E. Svetikas) iškasė 20 m² ir rado XIX a. (?) vaiko griaučius.

3. **K l a u s e i k i a i**, Skuodo raj., Aleksandrijos apyl. MMT (vad. vyr. metod. B. Dakanis) tikrino X—XIII a. archeologinių dirbinių radimvietę, pelkėtoje vietoje iškasė kelis šūrus. Nei gyvenvietės, nei kapinyno pėdsakų neaptiko.

4. **P a m a r n a k i s**, Panevėžio raj., Karsakiškio apyl. II (vad. ist. m. k. O. Kunčienė) spėjamoje kapinyno vietoje iškasė 36 m², kapų nerado.

5. **T i l t a g a l i a i**, Panevėžio raj., Karsakiškio apyl. II (vad. ist. m. k. O. Kunčienė) Lėvens deš. krante spėjamoje gyvenvietėje iškasė 30 m², kultūrinio sluoksnio neaptiko.

6. **Z v i k a i**, Panevėžio raj., Karsakiškio apyl. II (vad. ist. m. k. O. Kunčienė) spėjamo plokštinio kapinyno teritorijoje iškasė 60 m², kapų nerado.

6. Senamiesčiai, dvarvietės

1. **K l a i p ė d a**. PKI senamiesčio centrinėje dalyje ištyrė 49 m², rado iki 4,1 m storio XVI—XIX a. kultūrinį sluoksnį (vad. J. Genys), prie Pergalės g. ištyrė 32 m², aptiko XVI—XVII a. medinių pastatų liekanų (vad. V. Zulkus), o vakariniame senamiesčio pakraštyje ištyrė 82 m² ir aptiko iki 3,6 m storio kultūrinį sluoksnį, senų kranto sutvirtinimų (vad. R. Sprainaitis).

2. **P a l a n g a**. PKI (vad. J. Genys) senamiestyje ištyrė 74 m², rado iki 1,8 m storio XVI a. antrosios pusės—XIX a. kultūrinį sluoksnį.

3. **S v ě k š n a**. PKI (vad. V. Zulkus) dvarvietėje ištyrė 225 m², rado 1—2,5 m storio XVI—XVIII a. kultūrinį sluoksnį bei pavienių II m. e. tūkstantmečio pradžios radinių. Be to, XVII a. pradžios stiklo dirbtuvės teritorijoje ištyrė 25 m² ir aptiko medinių pastatų bei lydymo krosnių liekanų.

4. **T e l š i a i**. PKI (vad. E. Paleckis) centrinėje senamiesčio dalyje ištyrė 152 m², rado iki 2,4 m storio XVI a. pab.—XIX a. kultūrinį sluoksnį.

5. **V i l n i u s**. PKI Garelio g. 6 teritorijoje ištyrė 130 m², rado iki 4,4 m storio kultūrinį sluoksnį su XIV—XVI a. pastatų liekanomis (vad. K. Katalynas); Jacenevičiaus g. 3 teritorijoje aptiktas 5 m storio supiltas sluoksnis (vad. G. Gendrenas).

A. Tautavičius

ISTORIJOS INSTITUTO ETNOGRAFINĖS EKSPEDICIJOS 1982 metais

1982 m. Istorijos instituto etnografai toliau tyrinėjo Lietuvos kaimo ir miesto tradicinę bei šiuolaikinę kultūrą ir buitį. Ekspedicijos vyko kovo 25—balandžio 1 d. ir nuo birželio 1 iki spalio 31 d. Alytaus, Ignalinos, Jonavos, Jurbarko, Kaišiadorių, Kėdainių, Kelmės, Klaipėdos, Kretingos, Lazdijų, Mažeikių, Molėtų, Panevėžio, Plungės, Prienų, Skuodo, Salčininkų, Šiaulių, Šilutės, Sirvintų, Tauragės, Telšių, Trakų, Varėnos, Vilniaus, Zarasų rajonuose. Kaune ir Vilniuje tyrinėta miestų gyventojų dvasinė kultūra ir buitį.

Ekspedicijoms vadovavo I. Butkevičius. Pagal tyrinėjimo objektus, vietą ir laiką žmonės buvo suskirstyti į 9 grupes. Įvairiais laikotarpiais jiems talkininkavo 6 dailininkai bei architektai ir 35 laborantai.

Ekspedicijos dalyviai rinko medžiagą šiomis temomis: 1) Žvejybos verslo organizavimas Lietuvoje XIX a. pab.—XX a. (V. Morkūnas); 2) Naujosios kaimo sodybos (I. Butkevičius); 3) Gyvulininkystės ir audimo verslų organizavimas (R. Merkienė); 4. Bitininkystė XIX a. pab.—XX a. Lietuvoje (L. Kazlauskienė); 5) Transporto priemonių gamybos verslas Lietuvoje (J. Morkūnienė); 6) Kolūkiečių gyvenamųjų namų interjeras (V. Kulikauskienė); 7) Kaimo gyventojų mityba (M. Miliūvienė); 8) Siuolaikiniai kaimo gyventojų vestuvių papročiai (A. Vyšniauskaitė); 9) Siuolaikinė pramonės darbininkų šeima (P. Kalnius); 10) Lietuvos socialistinio kaimo gyventojų dvasinė kultūra (J. Mardosa).

V. Morkūnas birželio ir liepos mėn. tyrinėjo, kaip kai kuriuose respublikos žuvininkystės ūkiuose (Daugų, Išlaužos, Metelių) buvo organizuojama žvejyba. Užrašinėti žvejų profesionalų atsiminimai apie darbo organizavimą, fiksuojamos verslinės žvejybos priemonės, aprašomi jos būdai. Renkant medžiagą, daugiau dėmesio kreipta į žvejybos priemonių gamybą, medžiagos paruošimą; norėta išsiaiškinti, kokią vietą žvejų natūraliniame ūkyje užėmė siūlų verpimas, tinklų mezgimas, virvių vijimas, kitokių įrankių ir priemonių gamyba bei taisymas. Kalbėtasi ir su medžio apdirbimo meistrais bei kalviais apie žvejybos priemonių (valčių, inkarų, žeberklų ir kt.) gamybą, darbo organizavimą individualioje (šeimninėje) ir kolektyvinėje žvejyboje; norėta susipažinti su lokaliniais žvejybos būdais, jų organizavimu. Īmta kaupti medžiagą, kaip buvo apdorojama ir realizuojama žuvis. Per ekspediciją padaryta 60 aprašų, 50 piešinių, 180 kadru nuotraukų.

R. Merkienė kovo 25—31 d. dirbo Vilniaus ir Sirvintų, o rugpjūčio 1—31 d.—Kelmės, Silalės, Klaipėdos, Šalčininkų, Trakų ir Varėnos rajonuose. Ekspedicijoje rinkta medžiaga apie gyvulininkystę ir jos papročius (arklių priežiūrą ir jų dabinimą, gyvulių ganymą, gydymo priemones ir būdus), pradėti kaupti duomenys apie liaudies dailiuosius amatus-verslus (audėjos, audimas, audiniai, mezgėjos, mezgimas, mezginiai, skalbimas). Minėtomis temomis kalbėtasi su 152 žmonėmis, padaryta 215 piešinių, 450 kadru nuotraukų. Surinkta medžiaga leidžia patikslinti gyvulių priežiūros, gydymo ir profilaktikos būdų paplitimo arealus, gyvulininkystės papročių raidą XX amžiuje. Sukaupta naujų duomenų apie audėjas ir jų socialinę kilmę kapitalizmo laikotarpiu, kai kurių audinių raštų atsiradimą, jų plitimo kryptį, audimo įrankių raidą ir lokales ypatybes.

J. Morkūnienė rugpjūčio 1—15 d. Jonavos, Jurbarko, Kėdainių, Kelmės, Klaipėdos, Mažeikių, Plungės, Skuodo, Silalės, Silutės, Tauragės, Telšių rajonuose rinko medžiagą apie valstiečių transporto priemonių gamybos organizavimą, įrankius, produkcijos realizavimą. Padaryta 106 piešiniai ir brėžiniai, apie 200 kadru nuotraukų, 22 aprašai. Tai padės išsiaiškinti susisiekimo priemonių gamybos bei darbo organizavimo savitumus XIX a. antrosios pusės—XX a. pirmosios pusės Lietuvoje.

L. Kazlauskienė birželio 7—19 d. Kapsuko ir Vilkaviškio, o rugpjūčio 1—31 d. Jonavos, Jurbarko, Kėdainių, Kelmės, Klaipėdos, Mažeikių, Plungės, Šalčininkų, Silutės, Tauragės, Telšių, Trakų ir Varėnos rajonuose rinko medžiagą apie bitininkystės inventorių ir papročius. Užpildytos 38 anketos, nupiešti 69 objektai, padaryta apie 800 kadru nuotraukų. Ekspedicijoje norėta pasekti XIX a. pab.—XX a. bitininkystės verslo raidą minėtuose rajonuose. Tirtas tradicinio ir siuolaikinio bitininkystės inventorius paplitimas, norėta sužinoti bitininkų poreikius ir kokio inventorius jie pageidauja. Surinktos medžiagos pagrindu Techninės estetikos institutui pateikta siūlymų dėl bitininkavimo priemonių gamybos.

Birželio ir liepos mėn. grupė Etnografijos skyriaus bendradarbių Alytaus, Jurbarko, Kaišiadorių, Kretingos, Plungės, Prienų, Tauragės, Telšių, Trakų, Šalčininkų, Silutės ir Varėnos rajonuose toliau tyrė Lietuvos socialistinio kaimo kultūrą ir buitį.

I. Butkevičius tyrinėjo naujasias kaimo sodybas. Buvo renkama medžiaga apie jų planinę struktūrą (sodybinio sklypo padėtį gyvenvietėje, jo formą, dydį, trobesių išdėstymą), sodybinio sklypo elementus (kiemus, daržus, sodus, kelius, takus). Fiksuoti nauji sodybos trobesiai. Nustatyti gyvenamųjų ir ūkinių trobesių tipai, būdingi jų architektūros bruožai, planinė struktūra, plotas, patalpų skaičius ir naudojimo pobūdis, šildymo sistema, būtiniai patogumai. Kaupti duomenys apie tradicinių elementų taikymą. Detaliau fiksuotos pavyzdinčiai tvarkomos gyvenvietės.

V. Kulikauskienė Zemaitijoje ir kai kuriuose Dzūkijos rajonuose rinko medžiagą apie šiuolaikinį kaimo gyventojų gyvenamųjų namų interjerą. Tirta patalpų apdaila, baldai, dekoras. Kaupti duomenys apie valstiečių XIX a. pab.—XX a. gyvenamųjų namų interjerą, norint parodyti, jog jį sąlygoja industrializacijos lygis, gyventojų ekonominė bei socialinė padėtis, amžius. Ekspedicijoje užpildytos 47 anketos, padaryti 55 aprašai, apie 120 kadru nuotraukų.

M. Miliuvienė rinko medžiagą kaimo gyventojų mitybos klausimais. Apklausti 122 įvairaus amžiaus ir socialinės padėties žmonės, užpildytos anketos apie kaimo gyventojų maisto sudėtį, mitybos režimą, namų apyvokos daiktus ir visuomeninį maitinimą. Tyrinėjimai rodo, kad daugiau suvartojama maisto pramonės gaminių (duonos ir pyrago gaminiai, bakalėja) ir tuo pat metu iš dalies plinta kvietinės raugintos duonos kepimas namuose (ypač Zemaitijoje). Pieno produktai daugiausia perkami parduotuvėje, o atliekamas pienas parduodamas valstybei. Plinta mėsos konservavimas stikliniuose induose. Įvairiu metu laiku daugiau suvartojama daržovių, nes vis populiaresni tampa šiltnamiai. Kiek kinta valgių gaminimas bei mitybos režimas; tai susiję su tobulesne maisto gamavimo technologija ir įrenginiais. Dauguma šeimų turi šaldytuvus, dujines virykles. Pastebimai įvairesnis tapo maistas. Šitai pasakytina ypač apie šventinį meniu. Ūkių, valgyklose maitinasi nedidelė kaimo gyventojų dalis — viengungiai, talkininkai bei atsitiktiniai lankytojai.

A. Vyšniauskaitė birželio 1—liepos 31 d. rinko medžiagą apie šiuolaikinius Dzūkijos vestuvių papročius. Dirbo Varėnos raj. civilinės metrikacijos skyriuje ir Marcinonių apylinkėje bei Trakų raj. Lieponių apylinkėje. Apklaustos 274 šeimos, susituokusios 1960—1980 metais. Dalyvauta 5 vestuvėse: stebėta ir fiksuota jų eiga. Padaryta apie 635 kadrus nuotraukų. Užrašyti ankstesnių dešimtmečių vestuvių prisiminimai. Sukaupta medžiaga leidžia daryti išvadas, kad 1960—1980 m. dzūkų vestuvėse yra įvykę nemaža pakitimų, tačiau šių vietovių vestuvių papročiai yra išlaikę daugiau tradicinių apeigų negu kitų regionų. Vestuvės vyksta dažniausiai pagal tradicinį modelį abiejose — nuotakos ir jaunikio — pusėse, laikomasi daugelio apeigų. Visuotinai įsigalėjo iš kitų etnografinių sričių atėjęs piršlio „korimo“ paprotys, paplitęs muzikantų „stalo apėjimas“, t. y. rinkimas pinigų už grojimą. Labai populiarius jaunojo ir jaunosios pušių keitimasis dovanomis.

J. Mardosa birželio 21—liepos 31 d. kartu su TSRS MA Etnografijos in-to darbuotojais Panevėžio, Telšių ir Vilkaviškio rajonuose atliko etnosociologinius tyrimus. Užpildyta 312 anketų. Respondentams atrinkti kaupti duomenys apylinkių Liaudies deputatų tarybose. Tyrinėjant norėta sužinoti kaimo gyventojų šeimos buities ir kultūros ypatybes. Rugpjūčio 1—31 d. J. Mardosa dirbo Panevėžio rajone. Trijose apylinkėse standartizuotu interviu buvo apklausti 536 respondentai. Liaudies deputatų tarybose pagal kaimų tipus iš ūkinių knygų buvo renkami duomenys apie socialinę bei demografinę kaimo gyventojų struktūrą. Tyrimo tikslas — pasekti Tarybų Lietuvos kaimo gyventojų dvasinės kultūros raidą brandaus socializmo sąlygomis.

P. Kalnietis rugsėjo 1—spalio 31 d. Vilniuje ir Kaune rinko medžiagą temai „Lietuvos TSR miesto gyventojų šeimos raida brandaus socializmo laikotarpiu“. Pildytos anketos, rinkta medžiaga civilinės metrikacijos archyvuose. Dalis duomenų paruošta mašininiam apdorojimui.

Iš viso 1982 m. etnografinėse ekspedicijose padaryta apie 1600 aprašų ir užpildyta anketų, maždaug 500 brėžinių ir piešinių, apie 3000 kadru nuotraukų.

V. Morkūnas